

2. Capital cities at war: Paris, London, Berlin, 1914–1919 / ed. by J. Winter & J.-L. Robert. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 622 p.

3. Chickering R. The Great War and urban life in Germany. Freiburg, 1914–1918 / R. Chickering. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 648 p.

4. Gerasymov T. Yu., Romaniuk I. M. Podilski міста na porozi Pershoi svitovoi viiny // Vinnychchyna: mynule ta sohodennia. Kraieznavchi doslidzhennia. Materialy XXVII Vseukrainskoi Vinnytskoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii 7–8 zhovtnia 2016 r. – Vinnytsia: FOP Korzun D. Yu., 2016. – S.198–205.

5. Istorija Kieva. V 3–h t., 4–h kn. T.2. Kiev perioda pozdnego feodalizma i kapitalizma / Pod red. V. G. Sarbej. – K.: Naukova dumka, 1983. – 463 s.

6. Komarenko O. Yu. Stavlennia proletariatu Ukrainy do Pershoi svitovoi / O. Yu. Komarenko // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1989. – №8. – S.68–76.

7. Dzhumyha Ye. Yu. Vplyv Pershoi svitovoi viiny na povsiakdenne zhyttia naselennia Odesy (1914 – liutyi 1917 rr.) / Ye. Yu. Dzhumyha: avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. «Istorii Ukrainy». – Odesa, 2015. – 16 s.

8. Vilshanska O. L. Povsiakdenne zhyttia i suspilni nastroi naselennia / O. L. Vilshanska // Velyka viina 1914–1918 rr. i Ukraina. – K.: TOV «Vydavnytstvo «Klio»» 2013. – S.441.

9. Gregory A. The last Great War. British Society and the First World War / A. Gregory. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 364 p. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://books.google.com.ua/books?id=VfjZAQAQBAJ&pg=PT51&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false

10. Za poslednie dni (Iz gorodskih skitanij) // Nasha Volyn'. – 1914. – 22 ijulja. – S.3.

11. State, society and mobilization in Europe during the First World War / Ed. by J. Horne. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 308 p.

12. 13. Cvejg S. Vcherashnij mir / per. s nem., predisl. D. Zatonского; vstup. stat'ja K. Fedina. – M.: Raduga, 1991. – 544 s.

13. Rusova Sofia. Memuary. Shchodennyk. – K.: «Polihrafknyha», 2004. – 544 s.

14. Ferro M. La Grande Guerre 1914–1918 / M. Ferro. – Paris: Gallimard, 1969. – 384 p.

15. Shul'gin V. V. Poslednij ochevidec: Memuary. Ocherki. Sny. – M.: «OLMA-PRESS», 2002. – 588 s.: il.

16. Hafner S. Istorija odnogo nemca. Chastnyj chelovek protiv tysjacheletnego rejha. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://e-libra.su/read/318995-istoriya-odnogo-nemca.html>.

17. Patrioticheska manifestacija // Zhizn' Volyni. – 1914. – 21 ijulja. – S.3.

18. Vo vtornik... // Podolija. – 1914. – 23 ijulja. – S.3.

Kolyada I. A., Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Methodology of Social Studies and Gender Education of the Faculty of Historical Education of National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), kolyada.i.a.1968@gmail.com

The reaction of the urban population of the Right-bank Ukraine at the beginning of the First World War: an attempt of retrospective

The article highlights public sentiments in the towns of Right-Bank Ukraine at the beginning of the First World War. Based on the analysis of Soviet historiography of the Soviet and modern period, it is emphasized that the problem raised by the author is little studied, during the existence of the USSR it was the object of manipulation and, therefore, needs rethinking and modern scientific interpretation. The geographic scope of the researches chosen by the author is due to the important strategic importance of the Right-Bank Ukraine, one part of which appeared in the front-line zone in wartime, and the other – by the logistics support area of the Russian armies on the South-Western Front. It was established that the sentiments of the population of towns was determined by a close combination of feelings of euphoria and fear, and the intensity of the latter depended on the location of the settlement with respect to the front line. Both these feelings were aggravated during participation in mass events – mobilization, patriotic demonstrations, prayer services, etc.

Keywords: First World War, Right-Bank Ukraine, towns, public sentiments, mobilization.

* * *

УДК 94(477)(092)«1915/1917»

Книгиницька О. В.,

здобувач кафедри нової та новітньої історії України ім. М. Грушевського, Львівський національний університет ім. І. Франка (Україна, Львів), knyhynutska81@ukr.net

ОЛЕНА СТЕПАНІВ У РОСІЙСЬКОМУ ПОЛОНІ (1915–1917 РР.)

У результаті важких боїв на російсько-австрійській ділянці фронту в Галичині у травні 1915 р. під Болеховим частина з'єднань австрійських військ, а в їх числі й групи Українських січових стрільців були полонені російськими арміями. Серед них і хорунжа національних українських сил Олена Степанів. До середини 1917 р. вона знаходилася у російському полоні, де вела просвітницьку роботу: Повернення О. Степанів з російського полону стало демонстрацією українства і національно-державних устремлень українців.

Ключові слова: Олена Степанів, російський полон, Туркестан, національна агітація, повернення з полону.

Дослідження участі жінок у військових операціях періоду Першої світової війни стали одним з напрямів гендерної історії. В українській історіографії вони представлені окремими сучасними оригінальними публікаціями [1; 2; 3; 17] та численними спогадами міжвоєнного часу [4; 5; 6; 8; 9; 14].

Мета даної статті полягає у тому, щоби розкрити важливий просопографічний сегмент – перебування хорунжої УСС Олени Степанів у російському полоні в 1915–1917 рр. та процес повернення її до Львова, який став виявом солідарності європейських народів з українкою.

Зміни, які відбулися на австрійсько-російській ділянці фронту у Карпатах у другій половині травня 1915 р. сприяли переходу УСС у складі Південної групи військ у наступ. Однак наступальні дії велися з перемінними успіхами: російські сили час від часу зупиняли австрійські війська, а в ніч з 30 на 31 травня вдало атакували їх на ділянці Болевів-Лисовичі. В ході цього бою О. Степанів потрапила у полон [7].

Про битву під Болеховим і російський полон О. Степанів згадувала: «Я попала в полон коло Лісович, під Болеховом, з двома окруженими сотнями УСС, сімома тисячами чеських та угорських жовнірів... пригнали нас аж до московської бригади, що стояла в першій селі за Лісовичами. Тут відділили офіцерів від жовнірів... Починався важкий і довгий, курними дорогами шлях, що мав привести до Ташкента. Він пролягав через Журавно (там перший нічліг у дорозі) до Бережан (тут жінки з дороги кинули їй на віз жіночий одяг, але переодягнутися не було ніякої можливості), далі до Тернополя і на Волочиськ, звідти – до Києва на Пензу – Симбірськ – Вольськ (Саратов), Оренбург – Самару і Ташкент» [9, с. 20–21].

На початку конвоювання до Росії О. Степанів мала намір утекти з полону. «Ще на підході до Бережан стрілець Сохоцький, студент-правник, узявся їй допомагати, але надто пильно стерегли бранку і в дорозі, і в місцях постою. Навіть, коли спала, солдат з багнетом стояв над нею; навіть до праці її водили під конвоєм. По дорозі кілька разів допитували, фотографували» [10, с. 16].

Водночас спілкування з полоненими офіцерами УСС і австрійської армії по дорозі до Ташкента стало справжньою політичною школою для О. Степанів. Середовище полонених, серед яких вона перебувала,

було дуже різним. Відомо, що з тих офіцерів–українців, з якими вона їхала з Києва, до Ташкента добралося лише двоє: Стефан Фрай (у 1917 р. йому було 23 роки) та Євген Томкевич (25 років) – неврівноважена людина, став у Ташкенті комуністом, працював там в Наркоматі національних справ, пізніше в радянській Україні був на головних ролях в органах ДПУ, зник у вирі 30–х рр. [11, с. 572].

Серед полонених був і Антін Артимович, командир сотні УСС, значну частину якої полонили під Лісовичами, в якій і була Степанів, ще один полонений – сотник Осип Букшований (1888–1933) втік з російського полону до Малої Азії, де очолив курдський загін, який воював з росіянами на Закавказзі. Повернувся до Галичини через Туреччину у 1918–1919 рр. командир бригади УСС у складі Української Галицької Армії. Згодом також став українським комуністом, а після 1933 р. його ліквідували» [11, с. 572].

Після прибуття до Ташкенту О. Степанів захворіла і в неї проявилася легенева кровотеча. В умовах, коли не було засобів для життя, австрійські офіцери влаштували збір коштів для О. Степанів. Вона прийняла гроші за умови, що отриману суму згодом передасть на українські добродійні потреби.

18 грудня 1915 р. О. Степанів отримала першого листа з Галичини від Володимира Старосольського, а незабаром, на Різдва – від матері. За перипетіями полону О. Степанів стежили українці, а також зарубіжний світ [12, арк. 3]. Газета «Діло» регулярно подавала інформації про місця перебування полонених січовиків. Наталія Кобринська відгукнулася нарисом «Тихий смуток». Олена Залізняк (відома громадська діячка у Львові і Канаді) писала: «Один вищий австрійський офіцер, німець, що вернув з Ташкенту до Відня, як інвалід, на підставі виміни, дуже хвалив нашу землячку за її розум, відвагу та вміння обходитися з людьми. Задля тих прикмет шанують і поважають Степанівну не лише австрійські полонені офіцери, а й московські власті, що завідують тим табором полонених. Той сам офіцер оповідав, що москалі дуже стережуть Степанівну, більше як офіцерів–мужчин, бо кажуть, що мужчини йшли на війну з обов'язку, з примусу, а дівчина, що пішла добровільно проти Росії, мусить бути справжнім її ворогом» [18, с. 398].

Про умови перебування в полоні О. Степанів і про постійний нагляд за нею російських служб, згадував її син професор Я. Дашкевич:

«Що російська влада справді звертала особливу і досить своєрідну увагу на Степанівну, я кілька років тому здобув несподіване підтвердження, переглядаючи в Москві бібліотеку мого табірної приятеля з часів нашого спільного перебування у Спаській «долині смерті» біля Караганди, Володимира Гершуни, постаті дуже відомої у середовищі московських дисидентів. Тонка рожева брошура під назвою «Сводка агентурних сведений об организации шпионажа в Австрии против России по данным контрразведывательного отделения штаба Главнокомандующего армиями Юго–Западного фронта к 1–му сентября 1915 г.» з поміткою на обкладинці «Совершенно секретно 62» (це номер примірника за реєстром). Управление генерал–квартирмейстера штаба Главнокомандующего армиями Юго–Западного фронта. Разведывательное отделение №1» на с. 31: «Подписал

начальник К. Р. О. подполковник П. Иванов». Гортаючи брошуру, я глянув на фото під назвою «Приложение №8» й остовпів: це ж Степанівна; стоїть з руками назад, у польовій формі, черевики з обмотками, витончене, але горде лице. На с. 30 пояснення: «Пропаганда сдать в плен» і далі «Студентки Львовского университета: Стефанюк, Сидорюк, Твердохлебова, Дарья Белинская и София Данилюк поступили в австрийскую армию в качестве добровольцев с целью периодически сдаваться в плен, после чего пропагандировать среди наших воинских чинов сдачу в плен австрийцам (Приложение №8)» [11, с. 567]. Підполковникові явно переплуталися та перекрутилися агентурні дані і прізвища (не кажучи про фантастичну їх інтерпретацію), але легко можна встановити, що «Стефанюк» – це Олена Степанів, Софія Данилюк – Софія Галечко, справді добровольці УСС, що «Сидорюк» і «Дарья Белинская» – це товаришки Олени – Савина Сидорович (пізніше етнограф–мистецтвознавець) та Одарка Білінська – Навроцька (діяч жіночого руху, померла на еміграції в Канаді), які до УСС не вступили. Фотографія, мабуть, одна з тих, яку зробили зразу після захоплення в полон (про що Степанівна згадує у своїх спогадах). У такий спосіб, як також інспірованими в чорносотенній пресі статтями проти Степанівни, розкриваються куліси особливої уваги російської контррозвідки – причини суворого ізоляції, навіть у середньоазійському місті [11, с. 567].

Лютнева революція змінила умови перебування полонених у Ташкенті. Привела до революційних змін в Україні і в березні 1917 р. в Києві утворилася Українська Центральна Рада, а її головою став Михайло Грушевський [13, с. 91]. На уламках Російської імперії формувалися нові національно–державні утворення. У березні 1917 р. в Ташкенті виникла Туркестанська українська громада. О. Степанів писала про це: «В тиждень після вибуху революції у таборі з'явилися ташкентські часописи з докладними вістками про події у Петрограді. Враження було велике і радісне... В два дні потому гурток українців полонених вислав з табору одного з нас до Ташкента, до українця Оппокова (Опоків), що був там присяжним повіреним, із запитом, чи не можна зорганізувати ташкентських українців. У тиждень опісля відбулися перші збори Туркестанської Української Громади (ТУГ) [9, с. 20–21].

О. Степанів дістала змогу виходити в місто, спілкуватися з австрійськими офіцерами та солдатами, займатися громадською роботою. Про цей час вона згадувала: «Зараз почали ми приготувати їх до співання маршових пісень («Гей, там на горі Січ іде», «Соколи», «Гей, не дивуйтесь», «Заповіт» Шевченка, «Ще не вмерла Україна», «Червона калина» та ін.), щоб з ними виступити в поході 1–го мая. В поході на 1–ше мая йшли українці окремо і представилися найліпше. Прапори (синьо–жовті й малинові) шили та малювали галичани. На переді їхали кубанці з малиновим прапором, по тому йшла президія Української громади (головою був 70–літній Омельчук, тамошній богатир, що давав тисячі на українські гуманітарні потреби), по тому хор дівчат у народних уборах і 2–й Сибірський полк, майже чисто український» [10, с. 18].

О. Степанів та інші офіцери–галичани активно включалися в національно–громадську роботу. З того часу, коли О. Степанів мала можливість вільно ходити по

Ташкенті, вона систематично відвідувала Туркестанську українську громаду, брала участь у її діяльності. 9 травня 1917 р. О. Степанів взяла участь у засіданнях курсової комісії, на якій ухвалили набір на українознавчі курси. На них викладали: українську мову – Мирослав Гаврилів, українську літературу – Нестор Хомин (1891–1942); (пізніше видатний діяч західноукраїнського комуністичного руху; 1926 р. засуджений польським судом на довічне ув'язнення, обмінений радянською стороною 1932 р. для того, щоб незабаром стати жертвою репресій за український націоналізм і закінчити життя у таборі), українську історію – Корнило Троян (1885–1959), (пізніше західноукраїнський політичний діяч націонал-демократичного напрямку, помер на еміграції в США). Курси для неграмотних мала вести Олена Степанів [11, с. 571]. Однак відкриття курсів для неграмотних відкладалося. На засіданні курсового організаційного зібрання 14 травня зазначалося: «Пропонували Д[обродій]ка Степанівна. Як зробити агітацію між неграмотними і солдатами? Рішили під час Шевченківського свята вмістити оголошення в афішах і плакатах, котрі будуть розвішені по місту [...], а щодо неграмотних, то відкрити курси у неділю по Шевченківському святі» [11, с. 571].

27 травня 1917 р. Туркестанська українська громада влаштувала у Кольцовському училищі величавий Шевченківський концерт. Я. Дашкевич так описував цей період діяльності О. Степанів: «21 травня, «позичила» хор на свято Червоної Квітки (Свято влаштувала рада солдатських і робітничих депутатів у Ташкенті – репертуар хору і на цьому святі був Шевченківським) [11, с. 571]. У травні–червні ТУГ взяла під свою опіку притулок галичан–біженців (понад 40 осіб, що евакуювалися разом з російським військом з західних країн української Галичини – з повітів Кросно, Горлиці, Турка, Старий Самбір, Перемишль, Стрий, Яворів, Долина), вирвавши їх з підпорядкування галицьких москвофілів з-під знаку «Руского народного Совета Прикарпатской Руси», що мав свій центр у Ростові–на–Дону. Усунули від керівництва притулком нечистого на руку В. Розвадовського, зятя голови згаданого «Совета» Володимира Дудикевича, завзятого платного москвофіла з Коломиї (1861–1922; незабаром арештованого в Ташкенті і засудженого до розстрілу за російську промонархічну діяльність)» [11, с. 571].

Політично свідомі українці у Ташкенті уважно стежили за подіями, які розгорталися на Україні. Зокрема, Українська громада з Ташкента надіслала листа М. Грушевському, у якому зазначалось: «Щиро бажаючи своїй милій Україні найщасливішої долі, бажаючи їй тої вільності і тих ясных днів, які мала вона, коли була самостійною і щасливою багато літ тому назад; радіючи тепер з нею і дякуючи Богові, рада Туркестанської громади укупі з усіма членами запрягає працювати для своєї рідної неньки – України не покладаючи рук» [10, с. 18–19].

Має рацію Я. Дашкевич, що туркестанський період займав особливе місце у формуванні політичних візій Олени Степанів: «Життєвий шлях Степанівни в часах полону перехрещувався з дуже багатьма людьми, переважно активними і мужніми, біографії яких рідко вкладалися в поняття спокійного, рівного життєпису. Такий біографічний калейдоскоп був характерним не

лише для бурхливого воєнно–революційного періоду, який переживала українська нація. У призмі подій кількох десятиріч – 20, 30, 40–х рр. – переломлювалася переважно трагічна доля українських інтелігентів, об'єкти завзятих переслідувань окупантів під різними прапорами, інтелігентів, винищених терором або розсіпаних по кількох континентах» [11, с. 573].

Водночас полонені–галичани відображали той плюралізм, який був характерний для тодішнього політичного життя і складних життєвих ситуацій, інколи пов'язаних з самим фізичним існуванням людини.

У демонстрацію українства, українського національного руху перетворилося повернення О. Степанів з полону. Я. Дашкевич так описує шлях повернення з полону матері: «З Ташкента Степанівна виїхала, як я вже згадував, мабуть, у кінці липня (за новим стилем). При цій нагоді необхідно спростувати легенду, яка кружляє по літературі, що її обміняли за російського офіцера М. Бочкарьову, яка потрапила до німецького полону...

Поверталась додому через Фінляндію (тоді ще об'єднану з Російською імперією), Швецію, Німеччину. Рік пізніше цим самим шляхом – і цим самим санітарним поїздом – повертався з полону Осип Навроцький (1890–1972, пізніше політичний діяч, один із засновників Української військової організації, помер на еміграції в Канаді). Завдяки його спогадам знаємо, що повернення Степанівни з полону, з Азії до Європи, перетворилося не лише на її особистий тріумф, але й у велику пропаганду української незалежницької ідеї» [11, с. 574].

«Подорож через Фінляндію – до прикордонної перед Швецією станції Гарапанди – тривала два дні. «Ці два дні, – згадував О. Навроцький, – облягали поїзд на кожній станції фінляндські жінки, фотографували Степанівну мільйони разів; кожна сестричка (із санітарного поїзда) має цілий альбом з її фотографіями» [15, с. 36].

В Гарапанді О. Навроцький «аж захрип, так довго прийшлося оповідати, а все про Степанівну. Пробула вона тут, мабуть, декілька днів, тому всі сестрички мали ще більшу нагоду пізнати її та зложити собі повні альбоми з її світлин». «Через Швецію О. Степанів їхала також санітарним поїздом. Шведи приймали її з ентузіазмом. У Швеції відбулася зустріч О. Степанів з відомим географом і мандрівником, дослідником Центральної Азії, Свенном Гедіном (1865–1932). Про цю зустріч нагадувала книжка С. Гедіна з його автографом, що зберігалася в домашній бібліотеці Дашкевичів. «Тоді у шведських жіночих часописах і журналах, – писав О. Навроцький, – були поміщені статті і згадки про Степанівну, в ілюстрованих її світлин. Із шведської преси перенеслась слава Степанівної до Норвезької жіночої преси. І тут, у всіх жіночих часописах, було повно нотаток про Степанівну і її світлин» [15, с. 38].

На думку Я. Дашкевича у Норвегії О. Степанів не була, а з шведської пристані Мольме від'їхала кораблем до Німеччини, до порту Сасніц, де прибула, мабуть, 29 серпня 1917 р. (цим днем зареєстровано повернення з полону). «Корабель, за усними спогадами мами, – згадує Я. Дашкевич, – плив надзвичайно поволі – з обох боків палуби видно було міні, якими заповнили Балтійське море. Тріумфальний шлях вів через Берлін, Відень (3 вересня) до Коша Українських січових стрільців, що був у Пісочній над Дністром. Повернення до своїх мало світлі й темні сторони. 28 жовтня 1917 р. Степанівна

була серед офіцерів–делегатів, які зустрічалися з митрополитом Андреем Шептицьким (він також недавно повернувся з ув'язнення в Росії) під час польового богослужіння в Коші» [11, с. 576].

Наступив новий період в житті Олени Степанів, пов'язаний з її поверненням у бойову форму – Українські січові стрільці.

30 грудня о 15 год. в канцелярії командування коша почалася процедура «виправдання» хорунжого УСС Олени Степанів [12, арк. 1–3], але лише 12 січня 1918 р. було видано такий довірочний (конфіденційний) наказ: «Нинішні збори офіцерів УСС під проводом підполковника Костя Слюсарчука узнали повернувши з полону хорунжих Олену Степанів і Миколу Салдана оправданими, про що офіцерський збір повідомляємо». Та 16 травня 1918 р. О. Степанів звільнили з УСС [11, с. 576].

Звільнення із лав бойової формації О. Степанів переживала важко. Вона намагалася знайти себе у Львові. Навіть декілька місяців навчалася у Львівському університеті. Проте революційні зміни продовжувалися: О. Степанів з піднесенням зустріла Листопадовий зрив як член Головної управи, пізніше – Національної команди Галицького Армії. У жовтні 1918 р. веде переговори з гетьманом П. Скоропадським [12, арк. 1–3], а згодом, як член УГА бере участь у бойових діях, дійшовши до Старокостянтинова [16, арк. 1]. Тоді ж захворіла і змушена була відійти від армійської служби. Перебувала у Кам'янці–Подільському, де на короткий час стала студенткою місцевого університету. Працювала референтом преси у Міністерстві закордонних справ Української Народної Республіки [12, арк. 1–3]. По закінченні визвольних змагань виїхала на захід.

Перебування О. Степанів у російському полоні стало для неї значним суспільно–політичним досвідом. Українські полонені–офіцери проводили у Туркестані політосвітню роботу, пов'язували свою діяльність з найважливішими революційними подіями сучасності в умовах розпаду Російської імперії та завершення Першої світової війни. О. Степанів долучилася до нового етапу визвольного руху, а її повернення з полону стало демонстрацією українства і пропагандою української національної ідеї.

Список використаних джерел

1. Байдак М. Жінка в Галичині в умовах Першої світової війни у світлі порівняльних студій / Мар'яна Байдак // *Galicja i jej dziedzictwo*. – Т.23: Kobieta w Galicji. Nowoczesność i tradycja. – Rzeszów, 2016. – S.496–509.
2. Байдак М. «Жінки із фронту» (на матеріалах особових джерел Галичини періоду Першої світової війни) // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Історія»*. – Тернопіль, 2014. – Вип.1. – Ч.2. – С.191–198.
3. Байдак М., Бежук О. Українське жіноцтво в роки Першої світової війни: спектр суспільних ролей / Мар'яна Байдак, Ольга Бежук // *Українські жінки в горнілі модернізації / під заг. ред. О. Кісь*. – Харків, 2017. – С.78–105.
4. Дмитерко Г. Під Лісовичами. Уривок із щоденника // *Нова хата*. – Львів, 1934. – №11. – С.3–10.
5. Дмитерко–Ратич Г. Відлітають сірим шнурком журавлі у вирій (Жмут спогадів про Олену Степанів) / Ганна Дмитерко–Ратич // *Свобода*. – Нью-Джерсі; Нью-Йорк, 1963. – Ч.145. – 2 серпня.
6. Мольнар Ф. Дівчата–бойовики у розстрільній. Звіт воєнного кореспондента із галицького фронту / Ференц Мольнар // *За волю України. Історичний збірник УСС. В 50–ліття збройного виступу*

Українських Січових Стрільців проти Москви. 1914–1964. – Нью-Йорк, 1967. – С.185–187.

7. Крип'якевич І. Історія українського війська (від княжих часів до 20–х років ХХ ст.) / Іван Крип'якевич, Богдан Гнатевич, Зенон Стефанів. Видання 4–е, змінене і доповнене. – Львів: Світ, 1992. – 702 с.

8. Хома І. Історія військового формування Січових Стрільців (1917–1919 роки): монографія / Іван Хома. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 239 с.

9. Степанів О. Спогади з російського полону // *Україна. Наука і культура*. – 1994. – Вип.28. – С.20–21.

10. Кос А. Героїня України Олена Степанів / Анна Кос. – Львів, 2005. – 32 с.

11. Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури / 2–ге вид., виправл. й доповн. – Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ, літературна агенція «Піраміда», 2007. – 808 с.

12. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДА України у м. Львові). – Ф.359. – Оп.1. – Спр.75 (Спомини Олени Степанів – хорунжої УСС, записані з її слів О. Назаруком. Рукопис. 1927).

13. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії ХІХ–ХХ ст. 2–е видання, доповнене. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 226 с.

14. Залізник О. Дещо з діяльності українських жінок // *Календарик для Січових Стрільців і жовнірів українців*. 1917. – Відень, 1916. – С.93.

15. Навроцький С. Олена Степанів і скандинавські жінки / Степан Навроцький // *Історичний календар–альманах «Червоної Калини» на 1934 рік*. – Львів, 1933. – С.36.

16. ЦДА України у м. Львові. – Ф.406. – Оп.1. – Спр.105.

17. Чернович І. Емансипація жінок в інтерпретаціях національної еліти Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / І. Чернович // *Українознавчий альманах*. – Київ, 2013. – Вип.14. – С.86–89.

18. Шаблій О., Вісьтак О. Життєвий і творчий шлях Олени Степанів // *Олена Степанів. Наукові праці. Есе. Спогади / Упорядник О. Шаблій*. – Львів: Видавничий центр НТШ, 2003. – 608 с.

References

1. Baidak M. Zhinka v Halychyni v umovakh Pershoi svitovoi viiny u svitli porivnialnykh studii / Mariana Baidak // *Galicja i jej dziedzictwo*. – Т.23: Kobieta w Galicji. Nowoczesność i tradycja. – Rzeszów, 2016. – S.496–509.
2. Baidak M. «Zhinky iz frontu» (na materialakh osobovykh dzhherel Halychyny periodu Pershoi svitovoi viiny) // *Naukovy zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriya «Istoriia»*. – Ternopil, 2014. – Vyp.1. – Ch.2. – S.191–198.
3. Baidak M., Bezuk O. Ukrainske zhinotstvo v roky Pershoi svitovoi viiny: spektr suspilnykh roli / Mariana Baidak, Olha Bezuk // *Ukrainski zhinky v hornyli modernizatsii / pid zah. red. O. Kis*. – Kharkiv, 2017. – S.78–105.
4. Dmyterko H. Pid Lisovychamy. Uryvok iz shchodennyka // *Nova khata*. – Lviv, 1934. – №11. – S.3–10.
5. Dmyterko–Ratych H. Vidlitaui siryim shnurkom zhuravli u vyrii (Zhmut spohadiv pro Olenу Stepaniv) / Hanna Dmyterko–Ratych // *Svoboda*. – Niu Dzherisi; Niu–York, 1963. – Ch.145. – 2 serpnia.
6. Molnar F. Divchata–boiovyky u rozstrilnii. Zvit voiennoho korespondenta iz halytskoho frontu / Ferents Molnar // *Za voliu Ukrainy. Istorychnyi zbirnyk USS. V 50–littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvу. 1914–1964*. – Niu–York, 1967. – S.185–187.
7. Krypiakovykh I. Istoriia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20–kh rokov XX st.) / Ivan Krypiakovykh, Bohdan Hnatevych, Zenon Stefaniv. Vydannia 4–e, zminene i dopovnene. – Lviv: Svit, 1992. – 702 s.
8. Khoma I. Istoriia viiskovoho formuvannia Sichovykh Striltsiv (1917–1919 roky): monohrafia / Ivan Khoma. – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2016. – 239 s.
9. Stepaniv O. Spohady z rosiiskoho polonu // *Ukraina. Nauka i kultura*. – 1994. – Vyp. 28. – S.20–21.
10. Kos A. Heroinea Ukrainy Olena Stepaniv / Anna Kos. – Lviv, 2005. – 32 s.

11. Dashkevych Ya. Postati: narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury / 2–he vyd., vypravl. y dopovn. – Lviv: Lvivske viddillennia IUAD im. M. S. Hrushevskoho NANU, literaturna ahentsiia «Piramida», 2007. – 808 s.

12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (dali – TsDIA Ukrainy u m. Lvovi). – F.359. – Op.1. – Spr.75 (Spomyny Oleny Stepaniv – khorunzhoi USS, zapysani z yii sliv O. Nazarukom. Rukopys. 1927).

13. Sukhyi O. Halychyna: mizh Skhodom i Zakhodom. Narysy istorii XIX–XX st. 2–e vydannia, dopovnene. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka; Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 1999. – 226 s.

14. Zaluzniak O. Deshcho z diialnosti ukrainskykh zhynok // Kalendaryk dlia Sichovykh Striltsiv i zhovniriv ukrainsiv. 1917. – Viden, 1916. – S.93.

15. Navrotskyi S. Olena Stepaniv i skandinavski zhynky / Stepan Navrotskyi // Istorychnyi kalendar–almanakh «Chervonoï Kalyny» na 1934 rik. – Lviv, 1933. – S.36.

16. TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. – F.406. – Op.1. – Spr.105.

17. Cherchovych I. Emansypatsiia zhynok v interpretatsiakh natsionalnoi elity Halychyny druhoï polovyny XIX – pochatku XX st. // Ukrainoznavchyi almanakh. – Kyiv, 2013. – Yp.14. – S.86–89.

18. Shablii O., Vistak O. Zhyttievyi i tvorchiy shliakh Oleny Stepaniv // Olena Stepaniv. Naukovi pratsi. Ese. Spohady / Uporiadnyk O. Shablii. – Lviv: Vydavnychiy tsentr NTSh, 2003. – 608 s.

Knyhynitska O. V., postgraduate student of the Department of Contemporary History of Ukraine named after M. Hrushevskiy of Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), knyhynitska81@ukr.net

Olena Stepaniv is in Russian-speaking thrall (1915–1917)

As a result of heavy battles on the Russian-Austrian section of the front in Galicia in May 1915, under the Bohemian part of the Austrian troops, and among them a group of Ukrainian Sich shooters were captured by Russian armies. Among them is the chorus of the national Ukrainian forces Olena Stepaniv. By mid-1917 she was in Russian captivity, where she conducted educational work. The return of O. Stepaniv from Russian captivity was a demonstration of Ukrainian nationality and national aspirations of Ukrainians.

Keywords: Olena Stepaniv, Russian captivity, Turkestan, national agitation, Finland, return from captivity.

* * *

УДК 336.71(031)«1917»:336.7(477)«18/19»

Алтухов О. А.,

аспірант, асистент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Старобільськ), alex.an.altukhov@gmail.com

«Банкова енциклопедія» 1917 р., як джерело з історії розвитку біржової справи України наприкінці XIX – на початку XX ст.

Аналізується провідне джерело з історії розвитку банківської справи кінця XIX – початку XX ст. «Банкова енциклопедія» 1917 р. У цьому виданні усі статті були присвячені дослідженню біржової справи у провідних країнах, Російській імперії та на українських землях. Співавторами видання були провідні економісти та юристи, зокрема А. Н. Анциферов, Г. В. Афанас'єв, Х. А. Барановський, М. Н. Боголепов, Е. В. Ванштейн, І. М. Гольдштейн, Н. С. Доброхотов, В. Я. Железнов, А. М. Лазарев, Д. Н. Левін, С. С. Лур'є, П. П. Мігулін, Н. Д. Сілін, П. Б. Струве, М. П. Туган-Барановський та ін.

Аналізуючи статті, розміщені у виданні, автор дійшов до висновку, що наприкінці XIX – на початку XX ст. головними факторами, які впливали на діяльність українських біржових установ були незначні об'єми торгівлі, консервативна фінансова політика царського уряду, а також процес концентрації виробництва та капіталів. Усі ці явища стали причиною того, що біржова справа знаходилася у досить важкому стані.

Ключові слова: «Банкова енциклопедія», біржа, Л. М. Яснопольський, В. П. Кардашев, М. П. Туган-Барановський, Надніпрянська Україна.

Останнім часом економічна історія України привертає все більшу увагу науковців. Це пов'язано із тим, що розробка ефективно діючої господарської моделі у нашій країні неможлива без вивчення історичного досвіду у цьому питанні. Важливим вважається дослідження та ретельний аналіз провідних джерел з цієї проблематики, зокрема і публіцистичних творів сучасників подій, у яких розглядаються різні аспекти діяльності біржових установ України у досліджуваній період. Серед них особливе місце займає Другий том «Банкової енциклопедії», що був опублікований у 1917 р. у Києві. Відзначимо, що це видання було підготовлено провідними вченими економістами тієї епохи та повністю присвячено розгляду різних проблем, пов'язаних із розвитком бірж. Вважаємо важливим проаналізувати це джерело, тим більше, що воно практично не розглядалося українськими вченими.

Динамічний розвиток капіталістичних відносин як на Надніпрянській Україні, так і у Російській імперії в цілому у другій половині XIX – на початку XX ст. обумовило підвищений науковий інтерес до проблем, пов'язаних із цим процесом. Серед всього іншого, у цей період з'являється велика кількість праць, у яких розглядалися різні аспекти розвитку біржової справи. У 1917 р. у Києві був опублікований другий том «Банкової енциклопедії», у якому усі статті були присвячені дослідженню біржової справи у провідних країнах, Російській імперії та на українських землях. Співавторами видання були провідні економісти та юристи, зокрема А. Н. Анциферов, Г. В. Афанас'єв, Х. А. Барановський, М. Н. Боголепов, Е. В. Ванштейн, І. М. Гольдштейн, Н. С. Доброхотов, В. Я. Железнов, А. М. Лазарев, Д. Н. Левін, С. С. Лур'є, П. П. Мігулін, Н. Д. Сілін, П. Б. Струве, М. П. Туган-Барановський та ін.

Головним редактором видання виступив провідний економіст, професор Київського комерційного інституту, багаторічний депутат Державної Думи Леонід Миколайович Яснопольський.

Відзначимо, що редактор видання був видатним економістом, представником дореволюційної економічної школи, що склалася у Києві на початку XX ст. Він народився 1 лютого 1873 р. у Києві, де провів більшу частину свого життя. Після закінчення Київської гімназії у 1891 р., він спочатку поступив до юридичного факультету Київського університету, а потім перевівся до Петербургського університету, по закінченні якого у 1895 р. почав працювати так само, на кафедрі політичної економії та статистики. У 1902 р. Яснопольський зайняв посаду приват-доцента Київського університету, а з лютого 1903 р. – Харківського університету. З початку викладацької та наукової кар'єри він виступав прибічником лібералізації економічного життя імперії, вважаючи будь-які державні перепони у діяльності, у тому числі і біржових установ, значною перешкодою на шляху становлення ефективних ринкових відносин. У 1902 р. він виклав свої, на той час досить радикальні ідеї у статті «Джерела землеволодіння, перш за все у Росії». Висловлені ним думки, зокрема критика економічної далекосхідної політики російського уряду, викликали незадоволення керівництва Харківського університету, з якого він був змушений звільнитися. Проте скоро Яснопольському вдалося поновитися у Комерційному інституті Києва. Окрім того, на початку XX ст. він був обраний на посаду «гласного» полтавського та